

EINING 1: Viðbúnaður og viðbrögð heimila við hamförum

Þjálfunarlota 1: Að skilja áhrif hamfara á heimili

Höfundur: NGO NFE4Y/ VETREADY Project Partnership

Númer verkefnis: 2024-1-ES01-KA220-VET-000257287

Co-funded by
the European Union

Þetta verkefni er styrkt af Evrópusambandinu. Þær skoðanir og þau viðhorf sem koma hér fram eru þó eingöngu á ábyrgð höfunda og endurspeгла ekki endilega sjónarmið Evrópusambandsins eða Servicio Español para la Internacionalización de la Educación (SEPIE). Hvorki Evrópusambandið né styrkveitendur bera ábyrgð á innihaldi verkefnisins.

Markmið þjálfunarlotunnar

Helsta markmið: Að gera þátttakendum kleift að skilja betur þær mismunandi tegundir hamfara sem herjað geta á heimili og að greina orsakir þeirra og afleiðingar. Auk þess verður færni þátttakenda eflid til að bera kennsl á, meta og draga úr helstu áhættum á heimili sínu þegar kemur að hamförum.

Lengd lotunnar: 2,6 kennslustundir

Matsaðferð: Fjölvalspróf við lok lotunnar

Markhópar: Nemendur í starfs- og verknámi, nemendur í endurmenntun, nemendur af erlendum uppruna og kennarar endurmenntunar og starfs- og verknáms

Viðurkenning fyrir nemendur:

Skírteini sem staðfestir þátttöku (óformlegt þjálfunarnámskeið)

Viðurkenning fyrir kennara:

Skírteini sem staðfestir aukna faglega hæfni

- **Markviss þverfagleg ESCO-hæfni í flokki T:** T.2.1. Vinnsla upplýsinga, hugmynda og hugtaka með gagnrýnni hugsun. Þátttakendur öðlast hæfni til að greina upplýsingar á hlutlægan hátt, bera kennsl á mögulega áhættu vegna hamfara á heimilum og taka rökstuddar ákvarðanir til að draga úr slíkri áhættu. Jafnframt beita þeir rökhusun og rökstuðningi til að meta öryggi heimila þegar kemur að hamförum.

Markmið þjálfunarlotunnar

Þekking

1. Að bera kennsl á algengar tegundir hamfara sem herja á heimili og þeirra meginorsakir.
2. Að skilja hvernig mismunandi umhverfis-, tækni- og mannlegir þættir stuðla að aukinni áhættu á heimilinu.
3. Að átta sig á mikilvægi áhættumats og viðbúnaðar til að draga úr áhrifum hamfara.

Færni

1. Að greina áhættur og veikleika á heimilum í sambandi við mögulegar hamfarir.
2. Að miðla upplýsingum á skýran hátt og vinna í skilvirku samstarfi við aðra þegar kemur að skipulagningu og framkvæmd öryggisráðstafanna á heimilum.
3. Að beita gagnrýnni hugsun til að meta og forgangsraða forvarnaraðgerðum og viðbrögðum heimila.

Þessi hæfni tengist beint þverfaglegri ESCO hæfni í T.2.1.:

- Að þróa með sér sjálfstæða og gagnrýna hugsun
- Vandamálalausn

Inngangur: Að skilja áhrif hamfara á heimili

- „Að skilja áhrif hamfara á heimili” felur í sér að vita hvaða tegundir hamfara geta helst ógnað heimili þínu, sem dæmi um hamfarir má nefnda t.d. eldsvoða, flóð, gasleka og storma, og að læra að bera kennsl á váboða áður en neyðarástand á sér stað.
- Þessar hamfarir geta átt sér stað hvar sem er og haft áhrif á hvern sem er, en hægt er að koma í veg fyrir slæmar afleiðingar þeirra með aukinni þekkingu og góðum undirbúningi.
- Þessi lota hjálpar þér að bera kennsl á mögulegar áhættur á heimilinu, skilja hvers vegna þær eru til staðar og að grípa til aðgerða til þess að gera umhverfið á heimilinu öruggara.
- Með því að læra að bera kennsl á og draga úr hamfaraáhættum á heimilum eykur þú ekki einungis öryggi heimilisins, heldur einnig getu þína til að bjarga mannlífum í nærumhverfi þínu.

Lykilhugtök

- **Hamfarir á heimili.** Óvænt atvik sem veldur alvarlegu tjóni eða skaða á fólki, eignum eða daglegu lífi innan heimilis eða í nærumhverfi þess. Sem dæmi má nefna eldsvoða, flóð, gasleka og storma.
- **Hætta (e. hazard).** Eitthvað sem hefur möguleika á að valda skaða. Hætta getur verið líkamleg (eldur, rafmagn), náttúruleg (jarðskjálftar, stormar) eða af mannavöldum (óörugg rafmagnslögn, röng geymsla hættulegra efna).
- **Áhætta.** Líkurnar á því að hætta valdi raunverulegum skaða. Alvarleiki áhættunnar ræðst af því hversu líklegt er að hættan verði að veruleika og hversu alvarlegar afleiðingarnar geta orðið.
- **Viðbúnaður.** Aðgerðir sem gripið er til áður en hamfarir eiga sér stað, til dæmis skipulagning flóttaleiða, athugun reykskynjara og söfnun neyðarbirgða, til að draga úr tjóni og auka viðbragðsgetu.
- **Viðkvæmni.** Aðstæður eða þættir sem gera einstakling, fjölskyldu eða heimili líklegra til að verða fyrir hamförum, svo sem veikir innviðir, skortur á þekkingu eða búseta á flóðasvæði.
- **Aðgerðir gegn hamförum.** Aðgerðir sem miða að því að draga úr eða koma í veg fyrir áhrif hamfara, til dæmis með uppsetningu reykskynjara, styrkingu innviða eða þjálfun í öryggisferlum.

Að skilja mikilvægi lotunnar

- Í Evrópu valda flestar hamfarir einhvers konar tjóni á heimilum fólks, til dæmis vegna eldsvoða, flóða, storma eða gasleka. Á árunum 1980 til 2023 ollu loftslagstengdar hamfarir tjóni að verðmæti 738 milljarða evra, og milljónir heimila urðu fyrir áhrifum þeirra. Þrátt fyrir það telja einungis 40% borgara í Evrópusambandinu sig vera undirbúna fyrir slíkt neyðarástand.
- Sérhvert heimili er fyrsta varnarlínan. Einfaldar aðgerðir, svo sem að yfirfara raflagnir, geyma nauðsynlegar birgðir og þekkja flóttaleiðir, geta komið í veg fyrir mikinn skaða og jafnvel bjargað mannlífum.
- Viðbúnaður á heimilum dregur úr álagi á viðbragðsaðila í neyðartilvikum og eykur viðnámsþrótt samfélagsins.
- Á vettvangi Evrópusambandsins styður aukin vitundarvakning um öryggi á heimilum við markmið stefna eins og EU Civil Protection Mechanism, the Climate Adaptation Strategy, og Græna Samfélagssáttmálans (e. European Green Deal), sem allar leggja áherslu á forvarnir, viðnámsþrótt og öruggara lífsumhverfi.

Hvers vegna þessi þjálfunarlota skiptir máli

- Hamfarir hefjast ekki alltaf með stórum sprengingum eða fréttáflutningi í beinni útsendingu. Stundum eru það litlir þættir eins og **neisti í innstungu, gleymt kerti, mikil rigning eða gaslykt**, sem geta breytt öllu.
- Að kunna að greina hættu snemma, halda ró sinni og bregðast hratt við getur skipt sköpum þegar kemur að því **að sleppa naumlega við neyðarástand eða að harmleikur eigi sér stað**. Sérhvert heimili, hver fjölskylda og hver nemandi getur haft raunveruleg áhrif með því að vera vel undirbúin/nn.
- Þessi lota hjálpar þér að vernda **það sem raunverulega skiptir máli - ástvini þína, heimilið þitt og eigið hugarró**. Með því að læra að greina áhættu og vera undirbúin/nn ertu ekki aðeins að ljúka þessari námslotu heldur að byggja upp öruggara líf og hvetja aðra til að gera hið sama.

Náttúruhamfarir og áhrif þeirra á heimili

- Náttúruhamfarir á borð við flóð, storma, jarðskjálfta og gróðurelda byrja oft eða enda á því að hafa áhrif á heimili fólks fyrst.
- Uppbygging heimila og daglegar venjur heimilismanna geta annað hvort aukið eða dregið úr áhrifum slíkra hamfara.
- Að skilja áhrif náttúrulegra hættu hjálpar fjölskyldum að undirbúa sig, aðlagast og halda öryggi sínu meðan á neyðarástandi stendur.
- Vel viðbúin heimili geta leitt til færri slasaðra einstaklinga, minna tjóns og hraðari endurreisnar fyrir samfélög.

Flóð

Flóð eru meðal algengustu hamfara sem herja á heimili í Evrópu. Jafnvel lítið magn af vatni getur eyðilagt gólfefni, húsgögn og rafkerfi. Vatnshæð getur hækkað hratt og orðið lífshættuleg á örfáum mínútum, sem gefur fólki lítinn tíma til umhugsunar um rétt viðbrögð.

Afhverju rétt viðbrögð skipta máli:

- Margar fjölskyldur vanmeta hversu hratt vatnshæðin getur hækkað eða biðað of lengi með að rýma.
- Þegar flóð eiga sér stað skapast skelfing og rangfærslur meðal fólks, sem leitt getur til þess að fólk taki áhættusamar ákvarðanir.

Mynd 1. Flóð.

(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Flóð

Hvernig draga má úr áhættu:

Fyrirfram:

- **Kynntu þér hvort heimili þitt sé á flóðasvæði** og óskaðu eftir að fá fyrirfram viðvörun ef til flóðs skyldi koma.
- **Undirbúðu sandpoka eða aðrar hindranir** ef þú býrð á flóðasvæði.
- **Flyttu verðmæti og raftæki** upp á efri hæðir heimilis.
- **Hafðu neyðarsett tilbúið** með skjólum, vatni, vasaljósi, skyndihjálpartösku og lyfjum.

Á meðan á flóði stendur:

- **Haltu þig frá kjöllum** — þeir fyllast hratt af vatni.

- **Aldrei ganga eða aka í flóðbylgju** - jafnvel 30 cm af rennandi vatni getur sópað þér burt.
- **Færðu þig á hærra svæði** og bíddu eftir rýmingarfyrirmælum frá yfirvöldum.

Eftirá:

- Forðastu snertingu við vatnið - **það getur verið mengað**.
- **Ekki kveikja á rafmagni** fyrr en sérfræðingar hafa yfirfarið kerfið og talið það öruggt.
- **Þurrkaðu og sótthreinsaðu** heimilið til að koma í veg fyrir myglu og sjúkdóma.

Slökktu á rafmagni og gasi ef það er öruggt.

VEI-READY

Co-funded by
the European Union

Stormar og hvassviðri

Stormar geta valdið miklu tjóni á örfáum sekúndum — þeir geta m.a. brotið rúður, fellt tré og leitt til rafmagnsleysis.

Flest tjón eiga sér stað vegna fljúgandi lausamuna eða þegar einstaklingar leita í öruggt skjól.

Hvers vegna rétt viðbrögð skipta máli:

- Stormar geta skolið á hvenær sem er, einnig í þéttbýli.
- Óviðbúin heimili verða fyrir meiri áhættu sem stafar af glerbrotum, fallandi trjáum eða rafmagnsleysis.

Mynd 2. Stormur.

(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Stormar og hvassviðri

Hvernig draga má úr áhættu:

Fyrirfram:

- **Tryggðu að lausamunir séu fastir og kyrrir** (blómapottar, garðhúsgögn, hjól).
- **Klipptu greinarnar af þeim trjám** sem eru í nálægð við heimilið.
- **Athugaðu þakið og þakrennur** - lagaðu þá veikleika sem eru til staðar.
- **Hafðu til taks vasaljós, útvarp og hleðslubanka.**

Á meðan stormur gengur yfir:

- **Haltu þig innandyrna**— forðastu glugga, svalir og dyr.
- **Farðu í herbergi sem er einangrað** og fjarri gleri.

- **Taktu raftæki úr sambandi** til að forðast skemmdir.
- **Fylgstu með upplýsingum** í gegnum rafhlöðuknúið útvarp eða smáforrit.

Eftirá:

- **Vertu á varðbergi fyrir föllnum rafmagnslínunum** og forðastu vatn sem er í kringum þær.
- **Ekki kveikja á kertum** sem eru nálægt gasleka eða rétt eftir rafmagnsleysi.
- **Aðstoðaðu nágranna**, sérstaklega þá sem eru aldraðir eða hreyfihamlaðir.

Hitabylgjur og gróðureldar

Hitabylgjur og gróðureldar hafa orðið sífellt algengari í Evrópu.

Hitinn og eldarnir geta átt upptök sín fjarri heimilisins en breiðst hratt út vegna þurrs gróðurs eða mikils hita.

Hvers vegna rétt viðbrögð skipta máli:

- Heimili nálægt skógum eða túnum eru í beinni eldhættu.
- Jafnvel í borgum getur mikill hiti valdið heilsufarsvanda og rafmagnsleysi.

Mynd 3. Gróðureldar.

(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Hitabylgjur og gróðureldar

Hvernig draga má úr áhættu :

Fyrirfram:

- Fjarlægðu öll þurr laufblöð og allan gróður frá því svæði sem liggur 10 metra frá heimilinu.
- Geymdu eldfima hluti (við, eldsneyti, málningu) á öruggan hátt.
- Settu net gert úr málmi yfir loftræstingar til að hindra neista.
- Hafðu vatnsslöngur og slökkvitæki tiltækt.

Á meðan á hitabylgju eða gróðureldum stendur:

- Haltu þér innandyrna og lokaðu gluggum ef reykur er í nálægð við heimilið.
- Drekkstu nóg og kældu þig niður — hitaörmögnun getur sprottið upp hratt.

- Fylgdu rýmingarfyrirmælum um leið og þær birtast.
- Ef þú ert fastur/föst: færðu þig á öruggt svæði, hyldu öndunarfæri með klút og haltu þér sem nálægt jörðinni.

Eftirá:

- Ekki snúa aftur á brunnin svæði fyrr en yfirvöld gefa leyfi til þess.
- Vertu á varðbergi fyrir glóðum og heitum reitum.
- Leitaðu til læknis ef þú hefur andað að þér reyk eða ef þér líður illa.

Staldraðu við og veltu fyrir þér

Dæmi: Þegar hamfarir skella á

Atburðarrás:

Mikill stormur skellur á yfir nótt. Á nokkrum mínútum fer rafmagnið af, símasambandið dettur út og þú heyrir vatn flæða fyrir utan.

Þegar þú lítur út um gluggann sérðu að gatan er komin á kaf og nágranninn kallar á hjálp. Fjölskyldan er heima, bíllyklarnir í hendinni og aðeins nokkrar mínútur til að ákveða **hvort eigi að halda sér inni eða rýma**.

Spurningar til íhugunar:

- *Hvað myndir þú gera fyrst - hjálpa nágrannanum, halda heimilinu öruggu eða rýma með fjölskyldunni?*
- *Hvernig getur gagnrýnin hugsun og góður undirbúningur dregið úr skelfingu á þessari stundu?*

Staldráðu við og veltu fyrir þér

Það viðbragð sem mælt er með: Haltu ró, hugsaðu skýrt og vertu örugg/ur

Bestu viðbrögð:

Ef flóðvatn hækkar hratt og rýmingarleiðir eru óvissar skal **hvorki aka né ganga í rennandi flóðvatni**.

Flyttu alla fjölskylduna á **efri hæðina eða á hærra svæði** í húsinu.

Notaðu **rafhlöðuknúið** útvarp eða **smáforrit** til að fylgja leiðbeiningum yfirvalda.

Af hverju sumar ákvarðanir eru óöruggar:

- **Að aka í flóðbylgju** getur verið banvænt— jafnvel 30 cm há bylgja getur sópað bílnum burt.
- **Að fara út til að kanna aðstæður** eykur hættu á raflosti frá földum rafmagnslínunum.
- **Að treysta á óstaðfestar upplýsingar á samfélagsmiðlum** getur tafið björgunaraðgerðir — fylgstu alltaf með upplýsingum frá opinberum yfirvöldum.

Áreiðanlegar heimildir og bestu viðbrögð:

- **EU Civil Protection Mechanism:** „Forðist öll flóðasvæði og fylgið leiðbeiningum staðbundinna yfirvalda.“
- **Leiðbeiningar Rauða Krossins:** „Snúið við og haldið ykkur frá flóðum. Farið aldrei út í rennandi vatn.“
- **Yfirvöld:** „Færið ykkur á hærra svæði og fylgist með upplýsingum þar til yfirvöld lýsa því yfir að óhætt sé að fara út“

Meginskilaboð:

Viðbúnaður snýst ekki um að bregðast hratt við, heldur að bregðast skynsamlega við. Rólegar og upplýstar ákvarðanir bjarga fleiri mannlífum heldur en ákvarðanir teknar í skelfingarástandi.

Tæknilegar hamfarir og áhrif þeirra á heimili

- Á heimilum kemur hættu ekki alltaf frá náttúrunni. Stundum stafar hún af þeim kerfum sem við reiðum okkur á daglega.
- Gasleki, rafmagnsbylgja eða iðnaðarslys í nágrenninu getur breytt venjulegu umhverfi í hættusvæði á örfáum mínútum.
- Slíkar hamfarir breiðast hratt út og oft án skýrra viðvarana.
- Að kunna að bregðast rólega við og fylgja opinberum fyrirmælum getur komið í veg fyrir tjón og bjargað mannlífum, jafnvel áður en neyðaraðilar koma á vettvang.

Gaslekar og sprengingar

Gaslekar eiga sér stað þegar jarðgas eða própán lekur úr skemmdum lögnum, biluðum tækjum eða vegna lélegrar loftræstingar. Jafnvel lítill neisti getur valdið sprengingu eða eldsvoða.

Hvers vegna rétt viðbrögð skipta máli:

- Algengt á heimilum sem nota gas í eldamennsku eða til húshitunar
- Margir bregðast við með skelfingu eða óöruggum hætti, til dæmis með því að kveikja ljós eða nota síma innandyra

Mynd 4. Gasleki .

(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Gaslekar og sprengingar

Hvað skal gera:

- **Flúðu strax** ef gaslykt finnst eða suð heyrir.
- **Lokaðu fyrir megingasventilinn** aðeins ef það er öruggt og þú kannt til verka.
- **Hringdu í neyðarlínuna fyrir utan** bygginguna.
- **Settu upp gasskynjara** og athugaðu reglulega tengingar og slöngur.

Hvað skal EKKI gera:

- **Ekki** nota ljós, straumrofa eða farsíma innandyrá.
- **Ekki** reyna að finna lekann með eldspýtu eða kveikjara.
- **Ekki** hunsa jafnvel daufa gaslykt - jafnvel lítill leki er hættulegur.

Leki hættulegra efna og mengun frá iðnaði

Efnaslys geta losað eittraðar lofttegundir, eittraðan reyk eða vökva út í loft eða vatn. Slík slys geta stafað af lekum hættulegra efni, umferðarslysum þar sem verið er að flytja hættulegan farm eða bilunum í geymslum nálægt íbúðarsvæðum.

Hvers vegna rétt viðbrögð skipta máli:

- Nálægð við hættuleg efni getur valdið öndunarerfiðleikum, ógleði og bruna
- Villandi upplýsingar eða óöruggar rýmingar geta gert ástandið verra.

Mynd 5. Mengun frá iðnaði.
(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Leki hættulegra efna og mengun frá iðnaði

Hvað skal gera:

- Haltu þig innandyra og lokaðu öllum gluggum, hurðum og loftræstiopum.
- Slökktu á loftræstikerfum og loftkælingu.
- Hlustaðu á opinber fyrirmæli (útvarp, smáforriti neyðarskilaboð).
- Hafðu vatn til staðar og skyndihjálpartösku tiltæka.

Hvað skal EKKI gera:

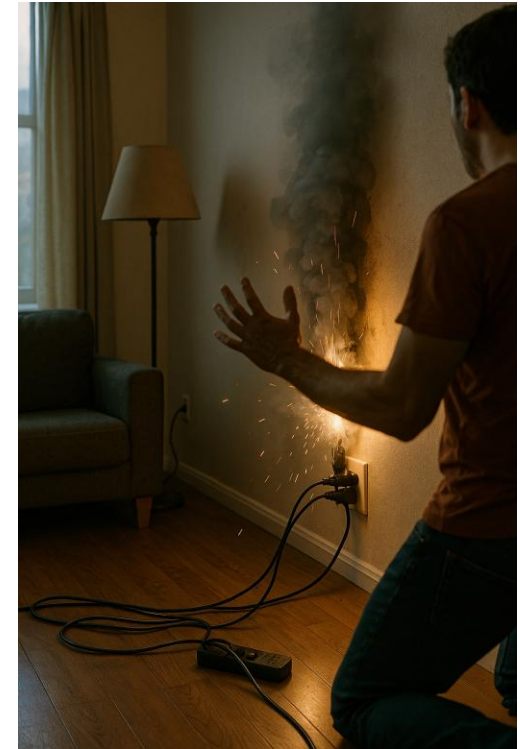
- Ekki fara út til að „kanna lyktina“ eða mynda atvikið.
- Ekki treysta á villandi skilaboð á samfélagsmiðlum.
- Ekki borða eða drekka mat sem gæti verið spilltur.

Rafmagnsleysi og slys

Rafmagnsbilanir eða rafmagnsleysi geta stafað af slæmu veðri, skemmdum lögnum eða of mikilli notkun rafmagnstækja. Slík atvik geta leitt til eldsvoða, raflosts eða truflunar á nauðsynlegri þjónustu.

Hvers vegna rétt viðbrögð skipta máli:

- Heimili treysta á rafmagn fyrir öryggi, samskipti og heilbrigðisbúnað.
- Óörugg viðbrögð við rafmagnsleysi, svo sem notkun kerta, eykur áhættu á slysum.

Mynd 6. Rafmagnsslys.

(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Rafmagnsleysi og slys

Hvað skal gera:

- **Notaðu vasaljós** í stað kerta fyrir lýsingu.
- **Taktu raftæki úr sambandi** til að koma í veg fyrir skemmdir þegar rafmagnið kemur aftur á.
- **Hafðu hlaðinn hleðslubanka** og rafhlöðuknúið útvarp tiltækt.
- **Hugaðu sérstaklega að börnum, öldruðum og þeim sem nota lækningatæki.**

Hvað skal EKKI gera:

- **Ekki** nota opinn eld (kerti, kveikjara) til þess að fá lýsingu.
- **Ekki** snerta rafmagnsinnstungur eða víra með blautum höndum.
- **Ekki** ofnota innstungur eða framlengingar þegar rafmagn kemur aftur á.

Staldraðu við og veltu fyrir þér

Dæmi: Viðvörðun vegna eittraðs lofts

Það er rólegur eftirmiðdagur og þú ert heima með fjölskyldunni þegar þú færð undarleg skilaboð í gegnum símann:

„Verksmiðjubruni í útjaðri borgarinnar - Reykur á leiðinni! Lokið gluggum!“

Þú lítur út og sérð móðukennt loft fyrir utan og finnur sterka efnalykt. Sumir nágrannar hlaupa í bílana sína, aðrir standa úti og taka myndbönd. Engin opinber viðvörðun hefur borist enn. Þú þarft að ákveða þig - ætlar þú að halda þér inni og loka heimilinu eða reyna að rýma strax?

Spurningar til íhugunar:

- Hvað myndir þú gera í þessari stöðu?
- Hverjum eða hvaða heimildum myndir þú treysta fyrir áreiðanlegum upplýsingum?
- Gæti það verið hættulegra að yfirgefa heimilið? Hvers vegna/hvers vegna ekki?

Staldraðu við og veltu fyrir þér

Það viðbragð sem mælt er með: Haltu þér innandyra, fylgstu með uppæýsingum og haltu ró þinni

Bestu viðbrögð:

Ef grunur er um leka hættulegra efna eða bruna í iðnaðarhverfi nálægt er öruggasta fyrsta viðbragð að halda sig innandyra.

- Lokaðu strax gluggum, hurðum og loftræstiopum.
- Slökktu á loftræstingarkerfum og loftkælingu.
- Innsiglaðu glufur með handklæðum eða límbandi.
- Hlustaðu á opinberar fyrirmæli í útvarpi eða með smáforritum - ekki fylgjast með samfélagsmiðslum.

Af hverju sumar ákvarðanir geta verið hættulegar:

- Að yfirgefa svæðið of snemma getur leitt til aukinnar nálægðar við eitrað loft eða umferðarteppu.
- Villandi skilaboð auka skelfingu og rangar ákvarðanir.
- Að fara út til að mynda eða fylgjast með eykur hættu á innöndun eitraðra lofttegunda.

Það sem traustar heimildir leggja til:

- EU Civil Protection Mechanism — mælir með „að halda sig innandyra þar til yfirvöld gefa út fyrirmæli um rýmingu.“
- Leiðbeiningar Rauða Krossins og WHO — leggja áherslu á að „forðast dvöl utandyra og tryggja að innandyraaðstæður séu loftþéttar.“

Líffæðilegar og heilsutengdar hamfarir og áhrif þeirra á heimili

- Á heimilum stafar ekki einungis hættan frá stormum eða eldsvoða, heldur einnig frá þáttum sem við **sjáum ekki**. Veirur, bakteríur eða menguð matvæli geta einnig þrífst innan heimila og samfélaga.
- Til dæmis getur einn veikur fjölskyldumeðlimur smitað alla af flensufaraldri ef engu sóttkví er komið á. Flóð geta mengað drykkjarvatn og valdið magaveiki. Skemmdur matur eftir rafmagnsleysi getur valdið matareitrun.
- Slík atvik koma sjaldan með viðvörun fyrirfram. Að kunna að **viðhalda hreinlæti, fylgja traustum heilbrigðisleiðbeiningum og halda ró** í veiknindum verndar ekki aðeins heimilið heldur allt samfélagið.

Heimsfaraldrar og smitsjúkdómar

- Heimsfaraldrar og smitsjúkdómar (T.D. COVID-19, inflúensa eða aðrir veirusjúkdómar) dreifast hratt innan heimila og samfélaga.
- Á heimilum byrjar smit oft hjá einum einstaklingi og getur það smitast hratt út til aðra fjölskyldumeðlima án neinna fyrirbyggjandi aðgerða.
- Ótti, villandi upplýsingar og skortur á hreinlætisvenjum geta gert viðráðanleg veikindi mun hættulegri.

Mynd 7. Heimsfaraldrur. .
(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Heimsfaraldrar og smitsjúkdómar

Hvað skal gera heima fyrir:

- **Settu upp sóttkvíarsvæði eða einangrunarherbergi** með góðri loftræstingu fyrir þá sem sýna einkenni.
- **Notaðu hlífðarbúnað.** Vertu með **grímu** og **hanska** þegar verið er að sjá um smitaða fjölskyldumeðlimi. Forðastu beina líkamlega snertingu og þvoið hendur eftir hver samskipti.
- **Hreinsaðu og sótthreinsaðu yfirborð reglulega.** Leggðu sérstaka áherslu á **hurðarhúna, ljósrofa, síma og borðplötur** - þrífðu þetta að minnsta kosti tvisvar á dag. Notaðu spritt og sótthreinsiefni (fylgdu leiðbeiningum á umbúðum).
- **Tryggðu góða loftræstingu.** Opnaðu glugga nokkrum sinnum á dag til að hleypa fersku lofti inn, jafnvel í köldu veðri.
- **Viðhaltu góðum hreinlætisvenjum.** Þvoðu hendur í að minnsta kosti **20 sekúndur með sápu og volgu vatni**. Hóstaðu eða hnerraðu í pappír eða olnboga, ekki í hendur.
- **Undirbúðu nauðsynlegar birgðir.** Hafðu til taks birgðir af **matvælum, lyfjum, hreinlætisvörum og hreinsiefnum** sem duga í eina til tvær vikur. Geymdu **stafræna tengiliðalista** fyrir fjölskyldu, heilbrigðisþjónustu og neyðarþjónustu.

Hvað skal EKKI gera:

- **Ekki** hunsa einkenni eða halda daglegum athöfnum áfram eins og þú gerir venjulega.
- **Ekki** deila áhöldum, handklæðum eða rúmfötum með smituðum einstaklingum.
- **Ekki** hamstra lyf eða birgðir.
- **Ekki** trúá eða dreifa villandi og **óstaðfestum heilbrigðisupplýsingum.**
- **Ekki** treysta eingöngu á grímur - einnig þarf að tryggja gott hreinlæti og fjarlægð við smitaða einstaklinga.

Mengun drykkjarvatns og matvæla

Mengað drykkjarvatn eða menguð matvæli geta valdið alvarlegum veikindum, allt frá magaverkjum og niðurgangi til langvarandi matareitrunar. Slík áhætta eykst við **flóð, hitabylgjur, rafmagnsleysi eða ófullnægjandi geymslu matvæla**. Fjölskyldur vanmeta oft hversu hratt mengun getur breiðst út eða hvernig lítil mistök, eins og t.d. að þvo grænmeti í óhreinu vatni, getur leitt til veikinda allra fjölskyldumeðlima.

Mynd 8. Vatnsmengun.

Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Mengun drykkjarvatns og matvæla

Hvað gera skal heima fyrir:

Örugg meðhöndlun drykkjarvatns

- **Sjóðið** vatn í að minnsta kosti **1 mínútu** áður en það er drukkið, notað til matseldar eða til að bursta tennur.
- **Geymið vatn** í hreinum, lokuðum ílátum — merkið þau „öruggt“ eða „ómeðhöndlað“.
- Hafið til taks **hreinsitöflur, síur eða klór** (notið 2 dropa af 5% klóri á hvern lítra, hrærið og bíðið í 30 mínútur).
- **Skiptið um neyðarvatn** á 6 mánaða fresti til að halda því fersku.

Örugg meðhöndlun matvæla

- **Geymið mat innsiglaðan** í loftþéttum ílátum, fjarri flóðvatni og meindýrum.
- **Eldið vel** — sérstaklega kjöt, egg og fisk.
- **Notið hitamæli:** innra hitastig matvæla á að ná að minnsta kosti **75°C**.
- **Fargið skemmdum mat eða mat sem hefur ekki verið kældur** eftir rafmagnsleysi sem varir lengur en 4 klukkustundir.

Hreinlæti á heimilinu

- **Þvoið hendur oft** áður en matur er undirbúinn eða borðaður.
- **Sóttthreinsið eldhúsfleti** (notið spritt- eða klórbundnar lausnir).
- **Aðskiljið hráan og eldaðan** mat til að koma í veg fyrir krossmengun.

Communication & Safety

- **Follow local water safety alerts** from public health authorities.
- **Share verified information** with neighbors — especially elderly or vulnerable residents.
- **Report suspicious smells, colors, or tastes** in tap water immediately to municipal services.

Hvað skal EKKI gera:

- Don't drink or cook with **tap water after a flood** until it's officially declared safe.
- Don't eat food that has **touched floodwater or smells unusual**.
- Don't assume bottled water is always safe — **check seals and expiration dates**.
- Don't use **dirty containers** to collect drinking water.
- Don't refreeze food that has thawed during power outages.

Kolmónoxíðeitrun / Hættur vegna loftgæða innandýra

Hvað getur gerst?

Kolmónoxíð (CO) er ósýnilegt, lyktarlaust gas sem myndast við **ófullkomna bruna** eldsneytis (gas, viðar, kola, olíu). Það getur **safnast fyrir innandýra** þegar eldavélar, hitatæki eða arnar hafa ekki fullnægjandi loftræstingu. Innöndun CO kemur í stað súrefnis í blóðinu og getur leitt til köfnunar — oft án viðvörðunar.

Hvers vegna það er hættulegt:

- Það er **ekki hægt að sjá, lykta af eða smakka** CO — flest fórnarlömb átta sig ekki á að það sé til staðar.
- Það getur **drepið á örfáum mínútum** við háan styrk.
- Að komast í snertingu við CO getur valdið **langtímaheilsutjóni** (minnistapi, hjartavandamálum).
- Kolmónoxíðeitrun er **algengust á nóttunni**, þegar fólk sefur og er ómeðvitað.

Þekktu einkennin: Fyrstu einkennum líkjast oft flensu eða þreytu (höfuðverkur, svimi, ógleði, óvenjuleg þreyta eða ringlun, hraður hjartsláttur, mæði)

Mynd 9. Kolmónoxíðskynjari.
(Mynd unnin með hjálp gervigreindar af Y. Luhanskyi í gegnum ChatGPT)

Kolmónoxíðeitrun / Hættur vegna loftgæða innandyra

Hvað skal gera:

- **Settu upp CO-skynjara** á hverri hæð og nálægt svefnsvæðum.
- **Láttu yfirfara hitakerfi, eldavélar og skorsteina** árlega af fagfólki.
- **Tryggðu góða loftræstingu** þegar gas- eða viðarbrennd tæki eru notuð.
- **Opnaðu glugga** ef þú finnur fyrir svima eða finnur útblásturslykt.
- **Slökktu á öllum gastækjum og rýmdu strax** ef viðvörðun hljómar.
- **Hringdu í neyðarþjónustu** utan frá heimilinu.

Hvað skal EKKI gera:

- Ekki nota **grill, rafstöðvar eða gashitara** í lokuðum rýmum.
- Ekki hunsa **pípandi viðvaranir eða væg einkenni** eins og höfuðverk eða ógleði.
- Ekki loka loftræstiopum eða loftrásum.
- Ekki fara aftur inn í húsið fyrr en yfirvöld staðfesta að það sé öruggt.

Staldraðu við og veltu fyrir þér

Íhugunardæmi: Skyndileg veikindi á heimilinu

Það er kalt að kvöldi til og fjölskyldan er saman komin í kvöldmat. Skyndilega byrjar eitt barnanna að kasta upp og verður slappt. Innan klukkustundar kvarta tveir aðrir fjölskyldumeðlimir yfir magakrömpum og svima. Fyrr um daginn notaðir þú kranavatn í matseld eftir að mikil rigning hafði valdið staðbundnum flóðum. Þú ert óviss um hvort vatnsveitan sé örugg — og yfirvöld hafa enn ekki sent út neinar viðvaranir.

Spurningar til íhugunar:

- Hvað myndir þú gera í þessari stöðu?
- Hvernig gætir þú greint hvort um matareitrun, mengað vatn eða aðra orsök sé að ræða?
- Hvenær ættir þú að leita til fagfólks — og hvaða fyrstu skref getur þú tekið heima á öruggan hátt?

Staldraðu við og veltu fyrir þér

Bestu viðbrögð:

Ef nokkrir fjölskyldumeðlimir sýna skyndileg einkenni eins og **uppköst, niðurgang eða svima**, skal líta á það sem **mögulegt mengunar- eða eitrunartilvik**.

- **Hættu strax að nota kranavatn og mat sem þú grunar um mengun.**
- **Gefðu öruggan vökva** — flöskuvatn eða soðið vatn með örlitlu salti og sykri til að fyrirbyggja ofþornun.
- **Aðskildu veika fjölskyldumeðlimi** frá öðrum til að draga úr smithættu.
- **Hafðu samband við heilsugæslu eða neyðarnúmer** til að fá leiðbeiningar.
- **Geymdu sýni** af grunaðum mat eða vatni, ef hægt er, til prófunar.

Af hverju sumar ákvarðanir eru óöruggar:

- **Að halda áfram að drekka eða elda** með hugsanlega menguðu kranavatni gerir veikindi verri.
- **Að taka lyf af handahófi eða sýklalyf** án ráðgjafar læknis getur valdið meiri skaða.
- **Að hunsa fyrstu einkenni** getur leitt til alvarlegrar ofþornunar, sérstaklega hjá börnum eða öldruðum.

Það sem áreiðanlegar heimildir leggja til:

- **World Health Organization (WHO):** „*Sjóðið eða sótthreinsið vatn þegar óvissa er um gæði; forðist ómeðhöndlaðar vatnsuppsprettur.*“
- **EU Health Security Committee:** „*Tilkynnið hópveikindi tafarlaust til að draga úr frekari útbreiðslu.*“
- **Leiðbeiningar Rauða krossins um öryggi á heimilum:** „*Skiptið út öllum mat og vatni; hreinsið alla eldunarfleti og ílát.*“

Hvetjandi aðgerðir og fyrirmyndir

Átak: „Safety at Home during War“ (Úkraína, 2023)

Árið 2023 hóf **State Emergency Service of Ukraine (SES)** í samstarfi við **UNICEF** landsáttak í upplýsingamiðlun sem bar heitið „**Safety at Home during War**“ Markmið þess var að **auka vitund um öryggi á heimilum** — sérstaklega við notkun **rafstöðva, gasbrennara, eldavéla og kerta** á tímum rafmagns- og hitunartruflana af völdum stríðsins.

„Eftir árásir á orkukerfi og aðra mikilvæga innviði eru milljónir barna í Úkraínu oft í köldum heimilum án rafmagns og svipt réttindum og eðlilegri æsku,“ segir Murat Sahin, fulltrúi UNICEF í Úkraínu. „Fjölskyldur þeirra þurfa að nota kerti, gasbrennara og rafstöðvar til að hafa ljós og halda á sér hita, sem er ekki alltaf öruggt innandyra. Þessar einföldu reglur um öryggi á heimilum eru mikilvægar til að bjarga lífi og vernda heilsu barna og fjölskyldna þeirra.“

Jafnvel í stríði og hamförum bjarga þekking og vitund mannlífum.

Viðbúnaður hefst á heimilinu — og einfaldar aðgerðir eins og fullnægjandi loftræsting, örugg notkun rafstöðva og viðurkenndar upplýsingar geta komið í veg fyrir harmleik.

Þetta átak sýnir að fræðsla og samskipti geta verið jafn öflug og björgunaraðgerðir.

Tengill:

<https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/ses-and-unicef-launch-home-safety-campaign-amid-power-outages>

Til frekari skoðunar

1. [European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations \(ECHO\)](#)

Hvers vegna þetta er gagnlegt: Veitir nýjustu upplýsingar um viðbúnað ESB gagnvart hamförum, viðbragðsáætlanir og stefnum um áhættuforvarnir — gagnlegt til að skilja viðnámsprótt heimila og samfélaga á Evrópuvísu.

2. [UNDRR – “How to Make Cities and Homes Resilient”](#)

Hvers vegna þetta er gagnlegt: Útskýrir hvernig heimili geta lagt sitt af mörkum til að draga úr hamfaraáhættu með litlum, hagnýtum breytingum í daglegu lífi — inniheldur myndrænar leiðbeiningar og gátlista um viðnámsprótt.

3. [International Federation of Red Cross and Red Crescent – Home Safety Guides](#)

Hvers vegna þetta er gagnlegt: Fjallar um skyndihjálp, neyðarsett og örugga hegðun á heimilum í eldsvoðum, flóðum, jarðskjálftum og heilsutengdum neyðartilvikum — frábært fyrir æfingar í viðbúnaði fjölskyldna.

4. [UNICEF & SES Ukraine – “Safety at Home during War” Campaign](#)

Hvers vegna þetta er gagnlegt: Raunverulegt dæmi frá Úkraínu sem sýnir hvernig vitundarvakning getur komið í veg fyrir slys á heimilum og heilsufarsáhættu í kreppum — tengist beint efni þessarar einingar.

5. [YouTube – “How to Prepare for Disasters at Home” \(TED-Ed Animation\)](#)

Hvers vegna þetta er gagnlegt: Stutt og grípandi hreyfimynd sem útskýrir einfaldar viðbúnaðaraðgerðir — hvernig setja á saman neyðarsett, greina hættur og skipuleggja öruggar samskiptaleiðir.

Heimildir sem notaðar voru við gerð lotunnar

- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2023). *Food and water safety during emergencies*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/disasters/foodwater/>
- Copernicus Emergency Management Service (CEMS). (2024). *European flood awareness and early warning systems*. Retrieved from <https://emergency.copernicus.eu>
- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (ECHO). (2024). *Disaster preparedness and prevention in Europe*. European Commission. Retrieved from <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu>
- European Commission, DG ECHO. (2023). *Be Ready: Family preparedness campaign video* [Video]. Retrieved from https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/videos/be-ready-family-preparedness_en
- European Environment Agency (EEA). (2023). *Europe's changing climate hazards: New data on floods, heatwaves and storms*. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu>
- European Flood Awareness System (EFAS). (2024). *Annual hydrological hazard report*. Retrieved from <https://www.efas.eu>
- European Statistical Office (Eurostat). (2023). *Natural disasters in Europe: Key data and figures*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2023). *Home safety and emergency preparedness guide*. Retrieved from <https://www.ifrc.org/home-safety>
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2023). *Home safety and emergency preparedness guide*. Retrieved from <https://www.ifrc.org/home-safety>

Heimildir sem notaðar voru við gerð lotunnar

- One Health Ukraine. (2023). *Safety at home during war*. Retrieved from <https://www.onehealth.com.ua/cases/safety-at-home-during-war>
- TED-Ed. (2018, March 14). *How to prepare for disasters at home* [Video]. YouTube. Retrieved from <https://youtu.be/bwqvJ5D7fAE>
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2023, January 17). *SES and UNICEF launch home safety campaign amid power outages*. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/ses-and-unicef-launch-home-safety-campaign-amid-power-outages>
- United Nations Development Programme (UNDP). (2023). *Community resilience and disaster education in Ukraine*. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine>
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2023). *How to make cities and homes resilient*. Retrieved from <https://www.undrr.org>
- World Health Organization (WHO). (2022). *Carbon monoxide poisoning: Prevention and response guidance*. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/carbon-monoxide>
- World Health Organization (WHO). (2023). *Household preparedness and hygiene in emergencies: Guidance for communities*. Retrieved from <https://www.who.int>
- World Meteorological Organization (WMO). (2023). *State of climate in Europe 2023: Extreme weather and disaster trends*. Retrieved from <https://public.wmo.int>

Heimildir sem notaðar voru við gerð lotunnar

Myndaskrá

- Luhanskyi, Y. (2025). *Carbon Monoxide Detector* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cd11a698819182865384ef367de7
- Luhanskyi, Y. (2025). *Electrical Accidents* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cf5200f4819194bebbad38ad47ee
- Luhanskyi, Y. (2025). *Floods* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cfca96608191b5dc6bdd5f5e1f8c
- Luhanskyi, Y. (2025). *Gas Leak* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cf8648b481919158510854542a34
- Luhanskyi, Y. (2025). *Industrial Pollution* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cf6d985081918ce96524f72dad2c
- Luhanskyi, Y. (2025). *Pandemics* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e2b0b1017c81918e5abbfd1cf7ecbd
- Luhanskyi, Y. (2025). *Storms* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cfce6288191bcc04a3929ef565e
- Luhanskyi, Y. (2025). *Water Contamination* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cf0f0cb48191ab96847fc2886294
- Luhanskyi, Y. (2025). *Wildfires* [AI-generated image]. ChatGPT. https://chatgpt.com/s/m_68e3cfe5c62481918fccdc4b1f9f1db8

Samstarfsaðilar

<https://ied.eu/>

<https://denizli.afad.gov.tr/>

<https://neotalentway.com/>

<https://www.eva93.lv/>

<https://ngo-nfe4y.com.ua/en>

<https://vonhope.is/>

Hafðu gaman af náminu í VET-READY verkefninu með einingu 1: Viðbúnaður og viðbrögð heimila við hamförum og þjálfunarlotu 1: Að skilja áhrif hamfara á heimili

Fylgdu okkur

<https://vetready.eu/>